

Vliv předsudků na rozhodování českých soudů

MARTIN BUKVIČ*

The Impact of Prejudice on Judicial Decision-Making in Czech Courts

Summary: *The article addresses the impact of prejudice on judicial decision-making in Czech courts, focusing on the application of the subjective and objective tests of impartiality. Although the legal framework is designed to ensure the maximum degree of impartiality in judicial decision-making, decision-making processes may still be influenced by the judge's prejudices. Moreover, in assessing impartiality, not only the judge's internal conviction regarding the case at hand but also external factors may be crucial, including the appearance of impartiality in the eyes of third parties. Through an analysis of Czech court case law, the article will demonstrate how prejudices influence judicial decision-making processes and how these influences are reflected in specific court rulings.*

Key words: *impartiality, prejudice, objection to bias, judicial decision-making*

V moderním právním státě je soudní rozhodování jedním z klíčových pilířů ochrany práv jednotlivců a zárukou právní jistoty. Nezávislost a nestrannost soudní moci jsou pak základními předpoklady jejího fungování, jelikož zajišťují realizaci práva na spravedlivý proces zakotveného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Tyto principy mají zajistit, že s každým účastníkem bude zacházeno bez nedůvodných rozdílů. Nicméně soudní rozhodování je složitý proces, ve kterém se mohou projevit různé faktory ovlivňující subjektivní úsudek soudce, kdy právě jedním z nich může být i přítomnost předsudků.

Ačkoliv nestrannost a nezávislost soudů je pro naplnění práva na spravedlivý proces klíčová, nelze přehlédnout, že i osoba soudce je pouze člověk, který „na základě svého uvážení provádí výběr řešení věci z několika možných variant, kdy při této činnosti používá mimo odborných vlastností i své osobnostní a hodnotové založení“.¹ Empirické výzkumy potvrzují, že rozhodovací proces soudců není zcela imunní vůči kognitivním zkreslením a stereotypům, které mohou nevědomě ovlivňovat výsledek

řízení.² Tyto výzkumy mj. potvrzují, že soudci při rozhodování spoléhají na intuitivní úsudky, které mohou být ovlivněny podněty vzešlými v rámci soudního řízení. I když soudci v některých případech dokáží své intuitivní reakce reflektovat a korigovat, určité heuristiky mohou stále ovlivnit jejich rozhodnutí.³ Rozhodovací procesy jsou tak determinovány zkušenostmi, hodnotami i možnými předsudky soudců. Ačkoliv platí, že na výkon funkce soudce jsou kladeny mimořádně silné nároky zabezpečující víru ve spravedlivé rozhodování, hodnotový úsudek soudců (resp. určitou míru subjektivity) při výběru nejspravedlivějšího řešení nelze zcela eliminovat. Vliv těchto subjektivních faktorů se projevuje nejen v rámci procesu volného hodnocení důkazů, které tvoří základ pro meritorní rozhodnutí, ale také při samotném výkladu právní úpravy.⁴ Zejména v případech, kdy právní předpis poskytuje prostor pro uvážení, a to buď svou obecností, nejednoznačností, či explicitním zmocněním, je soudce povinen posoudit věc v širším kontextu kolidujících právních principů.⁵ Takové rozhodování klade vysoké nároky na odbornou

* Autor je doktorandem na katedře právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity. E-mail: 468344@mail.muni.cz.

¹ ZEMANOVÁ, D. *Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů*. Praha 2022, str. 125.

² WISTRICH, A. J. – RACHLIŇSKI, J. J. *Implicit Bias in Judicial Decision Making: How It Affects Judgment and What Judges Can Do About It*. In: REDFIELD, S. *Enhancing Justice: Reducing Bias*. Chicago 2017, str. 104.

³ Guthrie, Rachlinski a Wistrich empiricky doložili vliv heuristik na rozhodování soudců, přičemž jejich výzkum ukazuje, že soudci nejsou zcela imunní vůči tzv. efektu ukotvení, tedy tendenci přikládat neúměrnou váhu první předložené hodnotě, i když nemá přímou souvislost s věcným rozhodnutím. Ve svém experimentu zjistili, že soudci, kteří byli vystaveni vysokému požadavku na odškodnění (např. ve výši 10 milionů dolarů), přiznávali v průměru podstatně vyšší částky než ti, kteří tento požadavek neobdrželi. K tomu viz GUTHRIE, C. – RACHLIŇSKI, J. J. – WISTRICH, A. J. *Blinking on the Bench: How Judges Decide Cases*. *Cornell Law Review*, 2007, roč. 93, č. 1, str. 18–21.

⁴ Zákon nestanoví a ani dobře nemůže předepisovat pravidla, ze kterých by takové hodnocení důkazů vycházelo, a záleží vždy na konkrétních lidských a odborných předpokladech, přesto existují minimální požadavky, které musí být splněny, aby hodnocení důkazů nevedlo k libovůli. Tento proces musí být nejen v souladu s právními předpisy, ale i s požadavky na racionalitu a logičnost. K tomu viz usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 6. 2017, sp. zn. III. ÚS 2776/15, dále rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1438/2000.

⁵ Těmi jsou např. ochrana základních práv jednotlivce či veřejné zájmy.

erudici soudce, jeho schopnost logického a racionálního uvažování, a především i na dovednost provádět hodnotové soudy, které se odrážejí ve výsledné právní kvalifikaci případu a rozhodnutí ve věci samé. Tyto hodnotové soudy jsou neoddělitelně spjaty s konkrétními lidskými a odbornými předpoklady. Presumuje se, že tyto předpoklady jsou dány již samotným jmenováním do funkce soudce, „kdy jeho zkušenosti a morální vlastnosti dávají záruku, že bude svou funkci řádně zastávat“.⁶ Dle Moliterna a Patona, „pokud přemýšlíme o souzení, přemýšlíme o neutrálním arbitrovi, který nepodléhá vlivu jiných sil mimo samotné meritum věci, o němž rozhoduje“.⁷

Cílem této práce je analyzovat judikaturu českých soudů, v nichž rozhodovací činnost soudců mohla být ovlivněna jejich předsudky. Přestože je systém právní úpravy v České republice navržen tak, aby zajistil co největší míru spravedlnosti a nestrannosti, je zřejmé, že vlivu předsudků v rozhodovacím procesu se nelze vždy zcela vyvarovat, ať už zcela vědomě či nevědomě. Rovněž v očích třetích osob může osoba soudce vzbuzovat dojem, že tento nebude skýtat dostatečnou záruku nestranného rozhodování. K dosažení stanoveného cíle byla zvolena kvalitativní analytická reflexe vybraných soudních rozhodnutí, v nichž byla problematika nestrannosti soudců řešena. Taková reflexe umožňuje hlubší pochopení souvislostí a faktorů, které jsou soudy povinny vzít v úvahu při rozhodování o případech namítaného porušení nestrannosti soudců. Předsudky často působí skrytě, což znemožňuje jejich jednoznačné prokázání v každém konkrétním případě, a nelze tak vždy určit, co soudce vedlo k tomu či onomu rozhodnutí. Je proto třeba také věnovat bližší pozornost i těm případům, kdy se z objektivního hlediska jevil soudce ve vztahu ke konkrétnímu případu nestranný.

Tato práce nemá ambici představovat vyčerpávající analýzu všech možných projevů, v nichž mohl být rozhodovací proces ovlivněn předsudky, ale zaměřuje se na výběr relevantních případů, které umožňují ukázat, jak soudy předsudky reflektují. Vzhledem k omezeným možnostem sběru empirických dat byla rozhodnutí vybírána na základě rešerše judikatury týkající se kárné odpovědnosti soudců a uplatněné námitky podjatosti projednávané vrcholnými soudními orgány. Výběr

konkrétních případů byl veden snahou identifikovat rozhodnutí, která nejlépe ilustrují soudní přístup k předsudečnému myšlení a jeho vlivu na rozhodovací procesy. Tento výběr tak nesleduje reprezentativnost ve statistickém smyslu, ale spíše umožňuje hlubší pochopení klíčových rozhodovacích vzorců. Pro výběr konkrétního soudního rozhodnutí byla klíčová především jeho relevance v kontextu namítané podjatosti založené na předsudečném úsudku či kárného provinění soudce za jednání vyvolávající pochybnosti o jeho nestrannosti. Tato rozhodnutí byla vybírána s ohledem na jednotlivé kapitoly praktické části této studie.

Praktická část práce se zaměří na dvě hlavní oblasti. V první části budou analyzovány případy, v nichž předsudky vedly k aktivnímu jednání soudce vůči účastníkům řízení (tj. subjektivní hledisko). Druhá oblast se zaměří na případy, kdy účastníci řízení vznesli námitku podjatosti v souvislosti s příslušností soudce nebo některého z účastníků řízení k určité sociální skupině, což mohlo vyvolávat důvodné obavy o nestrannost soudního rozhodování (tj. objektivní hledisko). V tomto ohledu je zřejmé, že pokud jeden z posuzovaných subjektů (soudce či účastník řízení) náleží k určité sociální skupině, tak uvedená skutečnost nutně implikuje účastenství druhého subjektu v jiné sociální skupině. Pro účely přesnějšího vymezení zkoumaných případů proto bude nezbytné jednotlivé subjekty kategorizovat podle jejich příslušnosti ke konkrétním sociálním skupinám. Samostatnou skupinu případů, jimž bude věnována pozornost, tvoří námitky podjatosti vznesené na základě tzv. jiných předsudků, mezi něž spadá i otázka posuzování členství soudce v Komunistické straně Československa (dále jen „KSČ“).⁸ Výsledkem by tak mělo být zjištění, jakým způsobem ovlivňují předsudky rozhodovací procesy českých soudů a jak jsou tyto vlivy reflektovány v konkrétních soudních rozhodnutích. V této souvislosti je také nutné připomenout, že zde doposud nebyla představena žádná bližší studie, která by analyzovala českou judikaturu ve vztahu kvalitativního výzkumu vznesené námitky podjatosti (či kárné odpovědnosti) z důvodu předsudků, zaměřující se na subjektivní a objektivní hledisko nestrannosti.⁸

⁶ Ust. § 60 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (dále jen „zákon o soudech a soudcích“).

⁷ MOLITERNO, J. E. – PATON, P. D. *Globální problémy profesní etiky právníků*. Praha 2017, str. 155.

⁸ V této souvislosti je si autor vědom příspěvku viz ROSINOVÁ, A. Předsudky soudců vůči účastníkům řízení jako faktor ovlivňující jejich rozhodování. In: KYSELOVSKÁ, T. a kol. *Cořola 2016*. Brno 2016, str. 339–357, kdy se autorka zabývá analýzou zahraniční judikatury, nikoliv však české, a to z důvodu v té době absence rozsáhlejší judikaturní činnosti českých soudů ve vztahu předsudků vůči konkrétním

Nestrannost a nezávislost soudů jako základní předpoklady spravedlivého rozhodování

Nestrannost a nezávislost soudů představují základní kameny právního státu a elementární záruky práva na spravedlivý proces. V českém právním řádu jsou principy nestrannosti a nezávislosti soudů explicitně vyjádřeny v čl. 81 a čl. 82 Ústavy České republiky, které stanoví, že „soudy jsou nezávislé“ a že „soudci jsou při výkonu své funkce nezávislí“, kdy nikdo nesmí ohrožovat jejich nestrannost. Na ústavní úrovni jsou záruky nestrannosti a nezávislosti soudu dále upraveny v rámci čl. 36 odst. 1 Listiny. Tyto ústavní principy jsou poté konkretizovány v zákoně o soudech a soudcích. Podle § 80 odst. 2 písm. e) tohoto zákona musí soudce svou funkci vykonávat nestranně a nezávisle, což zahrnuje povinnost nevystupovat pod vlivem politických, společenských či osobních zájmů. Na mezinárodní úrovni je požadavek nestrannosti a nezávislosti soudů zakotven zejména v čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“), podle kterého má každý právo na spravedlivé a veřejné projednání své věci „nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem“.

Pro účely této práce je třeba vypořádat se s rozlišením pojmů „nezávislost“ a „nestrannost“. Jde bezpochyby o vzájemně související pojmy, nikoliv však o pojmy zcela obsahově shodné.⁹ To ovšem neznamená, že tyto pojmy spolu funkčně nesouvisí, neboť nezávislost soudů je nezbytným předpokladem nestranného rozhodování.¹⁰ Pokud jde o pojem nezávislosti soudů, Macková hovoří o tzv. soudcovské nezávislosti, kterou lze mj. chápat ve smyslu spojení dvou stránek – nezávislosti soudu jakožto instituce a nezávislosti soudce jakožto osoby, která rozhoduje o subjektivních právech a povinnostech. Obecně lze

soudcovskou nezávislost definovat jako rozhodování soudů bez jakýchkoliv faktických či právních vlivů, a to ve vztahu k jejich pravomoci, rozhodovacímu procesu či samotnému rozhodnutí.¹¹ Je však nutné odlišovat pojmové znaky soudcovské nezávislosti od jejich záruk. Takové odlišení stírají představy, že obsahem soudcovské nezávislosti je např. nepodjatost soudce, samostatnost soudní soustavy či soudce, případně kárná odpovědnost soudců.¹² Pokud se zaměříme na záruky soudcovské nezávislosti, tak záruky nezávislosti soudů spočívají především v nezávislosti soudní moci na ostatních složkách veřejné moci, což odpovídá principu dělby moci, jak jej formuloval např. Ch. L. Montesquieu v rámci institucionálního oddělení soudní moci od moci výkonné a zákonodárné.¹³ Moc soudní je třeba chránit před ingerencí jiných orgánů veřejné moci, jakož i před subjekty, které nejsou nositeli veřejné moci (např. média).¹⁴ Zárukou nezávislosti soudců jsou poté určité záruky zvláštního právního postavení soudců (neodvolatelnost soudce z jiných důvodů než pro kárné provinění, nepřeložitelnost soudce proti jeho vůli aj.), dále jde o vázanost soudců toliko zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu.¹⁵ Tuto nezávislost nikdo nesmí narušovat. Pohledem Ústavního soudu proto „nezávislost soudů a soudců představuje ideální cíl, který nikdy nelze absolutně naplnit“,¹⁶ neboť soudce při svém rozhodování musí postupovat v mezích a v souladu se zákony, nikoliv však libovolně. To však ale neznamená, že by byl přímo podřízen zákonodárné moci.¹⁷

Ve vztahu k tématu této práce je však potřebné věnovat bližší pozornost pojmu *nestrannosti soudce*. Význam nestranného soudu byl akcentován již v myšlenkách Aristotela, který spojuje činnost soudce s vyrovnáním nerovnosti, kdy lidé „hledají soudce jako střed a někteří ho nazývají prostředníkem v přesvědčování, že dosáhnou práva, dosáhnou-li středu“.¹⁸

společenským skupinám. Dále pokud jde o další výzkum téže autorky, tak ten se věnoval především empirickému srovnání týkajícímu se námitky podjatosti pro jiné důvody než samotný důvod spočívající na předsudku (přestože tyto spolu mohou mnohdy úzce souviset). Výzkum představuje důsledné vymezení rozhodovací činnosti vrcholných českých soudů týkající se uplatnění námitky podjatosti coby předpokladu vyloučení soudce. K tomu viz NEMĚŠKALOVÁ ROSINOVÁ, A. *Podjatost soudců v rozhodovací praxi vrcholných soudů ČR*. Praha 2021.

⁹ K jejich rozlišení však v některých případech nedochází. K tomu viz rozsudek ESLP ve věci *Sramek proti Rakousku* ze dne 22. 10. 1984, č. stížností 8790/79, či rozsudek ESLP ve věci *Langborger proti Švédsku* ze dne 22. 6. 1989, č. stížností 11179/84; dále SLÁDEČEK, V. Čl. 82 [Soudcovská nezávislost, neslučitelnost funkcí]. In: SLÁDEČEK, V. – MIKULE, V. – SYLLOVÁ, J. *Ústava České republiky*. Praha 2007, str. 644.

¹⁰ PAVLIČEK, V. – HŘEBEJK, J. *Ústava a ústavní řád České republiky*. Praha 1998, str. 274.

¹¹ MACKOVÁ, A. *Nezávislost soudců*. Praha 1996, str. 8–9.

¹² Tamtéž, str. 10–11.

¹³ MONTESQUIEU, Ch. L. *O duchu zákonů*. Praha 1947, str. 190.

¹⁴ K vlivům jiných orgánů veřejné moci, především moci výkonné dále viz CLARK, T. S. *The limits of judicial independence*. Cambridge 2011, str. 5–6; HUSSEINI, F. – KÓPA, M. Čl. 36 [Právo na soudní a jinou právní ochranu]. In: HUSSEINI, F. – BARTOŇ, M. – KOKEŠ, M. a kol. *Listina základních práv a svobod*. Praha 2021, marg. č. 114.

¹⁵ K tomu viz HUSSEINI – KÓPA, c. d., marg. č. 116; ZOULÍK, F. *Soudy a soudnictví*. Praha 1995, str. 81; rozsudek ESLP ve věci *Campbell a Fell proti Spojenému Království* ze dne 12. 5. 1982, č. stížností 7819/77 a 7878/77.

¹⁶ HUSSEINI – KÓPA, c. d., marg. č. 117.

¹⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 60/04.

¹⁸ ARISTOTELÉS. *Etika Nikomachova*. Praha 1996, str. 131.

Tímto způsobem Aristoteles zdůrazňuje nestrannost jako základní předpoklad výkonu soudní funkce tím, že soudce jakožto zprostředkovatel zajišťuje rovnováhu mezi protikladnými zájmy účastníků řízení. Rovněž myšlenku nestrannosti soudců lze nalézt v Platónových Zákonech, kde je zdůrazněno, že soudci by měli rozhodovat bez ohledu na prosby a tím zachovávat svou nestrannost.¹⁹ Nestrannost lze definovat jako „vnitřní psychický vztah soudce k projednávané věci v širším smyslu. Nestranným je soudce tehdy, pokud není jakkoliv podjatý vůči stranám řízení nebo jeho předmětu“.²⁰ Nestrannost soudce tak představuje jeho celkový přístup k projednávané věci.²¹ Z toho mj. plyne, že soudce nemá v rámci řízení žádnému z účastníků řízení stranit. Nestranný poměr k účastníkům řízení lze dle Sládečka chápat ze dvou odlišných hledisek. Jednak ze subjektivního hlediska zahrnujícího posouzení neexistence psychického vztahu soudce k účastníkům řízení, dalším osobám či projednávané věci, a dále z objektivního hlediska, které se týká posouzení absence předpokládaného poměru soudce k projednávané věci, účastníkům řízení či jejich zástupcům, ačkoliv soudce takový poměr subjektivně nepociťuje.²² Obdobně nestrannost vymezuje Doležilek, kdy tato je dána absencí psychického vztahu soudce k projednávané věci (tj. subjektivní hledisko) či neexistencí okolností, které by mohly zakládat pochybnost o tom, že soudce takový vztah k projednávané věci nemá (tj. objektivní hledisko).²³ Za validní kritérium je tak považováno i tzv. zdání nestrannosti, kdy nelze přehlížet skutečnost, jak se poměr soudce k dané věci třetím osobám jeví. Jde tak o důležitý aspekt pro zajištění důvěry v soudní rozhodování.²⁴ Nestrannost soudce ovšem není pouze otázkou legislativního rámce. Jak uvádí odborná literatura, soudce musí mít dostatečné osobnostní a etické předpoklady, které mu umožní čelit nejen tlakům ze strany účastníků řízení či veřejnosti, ale také jeho vlastním vnitřním předsudkům.²⁵ Soudní praxe ukazuje, že k ohrožení nestrannosti může dojít nejen v případech vědomé zaujatosti, ale i prostřednictvím nevědomých předsudků.²⁶ V případě hodnocení důkazů soudem může mít takový předsudek

vliv například v nadhodnocení či podcenění některých důkazů na základě osobní averze vůči účastníkovi řízení pro jeho příslušnost k určité sociální skupině. Podobné subjektivní faktory se mohou projevit i při interpretaci právních norem, zejména těch, které poskytují soudci širší prostor pro uvážení. To může vést například k preferenci určitého výkladu na základě osobních hodnotových preferencí nebo předchozích zkušeností, které nejsou zcela v souladu s účelem právní normy. Chybná interpretace pak může vyústit v nesprávnou aplikaci práva, kdy rozhodnutí neodpovídá objektivnímu výkladu právních norem či principům spravedlnosti. Takové pochybení může mít za následek jak nepředvídatelnost rozhodnutí, tak jejich nesoulad s judikaturou vyšších soudů nebo se základními principy právního státu.

Subjektivní a objektivní test nestrannosti

Nestrannost soudce je základním principem soudcovské činnosti a nepostradatelnou podmínkou spravedlivého procesu. Jak již bylo výše zmíněno, tak nestrannost soudce je úzce spjata s vnitřním psychickým vztahem soudce k projednávané věci. S ohledem na značně obtížnou objektivní přezkoumatelnost vnitřního rozpoložení soudce je nutné pojem nestrannosti soudce vnímat v širším měřítku. V rámci právní doktríny a soudní praxe se tak pro posouzení nestrannosti soudce nevyužívá pouze subjektivní hledisko, ale i hledisko objektivní, k jejichž přezkumu slouží tzv. testy nestrannosti. Ty byly definovány v rámci judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), přičemž kritéria z této plynoucí přejal do své rozhodovací činnosti rovněž český Ústavní soud.²⁷ Testy nestrannosti slouží k posouzení toho, zda soudce v konkrétním případě splňuje podmínky nestranného rozhodování. Zatímco subjektivní test zkoumá vnitřní postoje soudce, resp. osobní přesvědčení soudce v dané věci, objektivní test se zaměřuje na vnější okolnosti, které mohou u účastníků řízení vyvolat oprávněné pochybnosti o nestrannosti soudce.²⁸

Pokud existují důvodné pochybnosti o nestrannosti soudce a jsou zde splněny podmínky, že došlo k porušení některého z testů

¹⁹ PLATÓN. *Platónovy Zákony*. Praha 1925, str. 207.

²⁰ HUSSEINI – KOPA, c. d., marg. č. 146.

²¹ MACKOVÁ, *Nezávislost soudců*, str. 15.

²² SLÁDEČEK, c. d., str. 644.

²³ DOLEŽÍLEK, J. Vyloučení soudce z projednávání a rozhodování věci v civilním řízení. *Právní rozhledy*, 1997, č. 4, str. 174.

²⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2005, sp. zn. Pl. ÚS 11/04.

²⁵ ZEMANOVÁ, c. d., str. 125.

²⁶ K tomu viz BAUM, L. *Judges and their audiences: a perspective on judicial behavior*. Princeton 2006, str. 90–91.

²⁷ K tomu viz rozsudek ESLP ve věci *Piersack proti Belgii* ze dne 1. 10. 1982, č. stížnosti 8692/79; rozsudek ESLP ve věci *Saraiva de Carvalho proti Portugalsku* ze dne 22. 4. 1994, č. stížnosti 15651/89; dále nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 2004, sp. zn. I. ÚS 371/04.

²⁸ HUSSEINI – KOPA, c. d., marg. č. 149–150.

nestrannosti, mohou nastat různé právní následky. Jedním z možných následků je vyloučení soudce pro podjatost.²⁹ Námitka podjatosti se stává zásadním nástrojem ochrany základního práva na spravedlivý proces. Důvěra účastníků v nestrannost soudce je klíčová a jakékoliv opodstatněné pochybnosti o nestrannosti soudce musí vést k jeho vyloučení z projednání a rozhodnutí věci. K aplikaci institutu vyloučení soudce může docházet na základě uplatnění námítky podjatosti či z podnětu samotného soudce (*iudex suspectus*) a dále přímo ze zákona na základě zákonem stanovených kritérií, kdy se zde jeho podjatost předpokládá (*iudex inhabilis*). V případě prvním jde o ad hoc podjatost, zatímco v druhém případě jde o systémovou podjatost týkající se předchozí činnosti soudce v dané věci.³⁰ S ohledem na téma této práce je tak třeba se blíže věnovat podjatosti *ad hoc*, tudíž případům vznesené námítky podjatosti, jejíž oprávněnost zakládá právě naplnění předpokladů, že soudce v daném případě nejednal nestranně. Dalším možným následkem v případě flagrantního porušení nestrannosti soudce vedoucí k ohrožení důstojnosti funkce soudce může být odpovědnost soudců za kárné provinění dle § 87 odst. 1 zákona o sudech a soudcích. V závažnějších případech by pak mohla být zvažována i trestní odpovědnost soudce za jednání naplňující znaky trestného činu.³¹

S ohledem na shora uvedené je proto zásadní věnovat bližší pozornost jednotlivým testům nestrannosti. Pokud jde o subjektivní test nestrannosti, tak ten se zaměřuje na otázku, zda soudce v konkrétním případě jednal zaujatě (*personal conviction of particular judge*). Jinými slovy zkoumá, zda soudce byl, nebo nebyl ve svém rozhodování ovlivněn předsudky, sympatiemi či antipatiemi vůči účastníkům

řízení nebo jejich právním zástupcům či předmětu řízení. Klíčovým aspektem subjektivního testu je analýza skutečného vnitřního postoje soudce. Tento vnitřní postoj je však obtížně zjistitelný. Vychází se proto z vyvratitelné domněnky, že soudce je považován za nestranného, dokud neexistují subjektivní důvody jeho podjatosti.³² K prokázání nedostatku nestrannosti je nutné předložit konkrétní a hmatatelné okolnosti (důkazy) o podjatosti soudce týkající se přímé spojitosti osobní předpojatosti soudce vůči jedné ze stran, kdy nestačí jen „subjektivní pocit“ účastníka řízení, že soudce je podjatý.³³ Vzhledem k obtížnému prokázání osobního přesvědčení soudce je nutné považovat případy, v nichž byl úspěšně aplikován subjektivní test nestrannosti k prokázání, že soudce v dané věci nejednal nestranně, za velmi vzácné. Kupříkladu ESLP k porušení subjektivní nestrannosti dospěl až v rámci případu *Kyprianou proti Kypru*.³⁴ Naopak naprostá většina případů, jimiž se tak ESLP zabývá, se soustředí na objektivní test nestrannosti, coby další ze záruk nestrannosti soudců.³⁵

Na rozdíl od subjektivního testu, který spočívá na vnitřním přesvědčení soudce k projednávání věci, objektivní test nestrannosti zkoumá, zda existují vnější okolnosti, které mohou vyvolat legitimní pochybnosti o nestrannosti soudce. Není tak zaměřen na subjektivní podjatost soudce a subjektivní pocity účastníků řízení, nýbrž na legitimní a důvodné pochyby o soudcově možné nestrannosti.³⁶ Dle Husseiniho a Kopy je vyžadován „méně přísný stupeň individualizace a přímé spojitosti mezi osobní předpojatostí soudce a jednou ze stran“.³⁷ Osobní předpojatost tak musí být patrna z pohledu běžného a rozumného pozorovatele. ESLP ve spojitosti s objektivní nesrovnalostí trefně odkazuje na

²⁹ V českém právním řádu zakotvena úprava námítky podjatosti mj. v § 14 a násl. zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jen „o. s. ř.“), § 30 a násl. zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen „t. ř.“), § 36 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu (dále jen „ZÚS“), a § 8 a násl. zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní (dále jen „s. ř. s.“).

³⁰ K tomu viz náleží Ústavního soudu ze dne 11. 7. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 23/14. Příkladem systémové podjatosti může být dřívější činnost soudce v téže věci, a to při výkonu jiné funkce (viz § 36 odst. 2 ZÚS či § 30 odst. 2 t. ř.). Tento pojem systémové podjatosti je však nutné odlišit od jiného konceptu systémové podjatosti, který byl judikaturou správních soudů řešen například ve vztahu k rozhodování úředních osob územních samosprávních celků, kdy zaměstnanecký poměr úřední osoby k tomuto celku může zakládat důvodné pochybnosti o její nepodjatosti. K tomu viz usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 11. 2012, č. j. 1 As 89/2010-119.

³¹ Např. ve vztahu k přijetí úplatku dle § 331 odst. 1 alinea 1, odst. 3 písm. b) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. K otázce posouzení spáchání trestného činu soudcem v podobě přijetí úplatku viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2017, sp. zn. 7 Tdo 1752/2016-I.

³² Rozsudek ESLP ve věci *Morice proti Francii* ze dne 23. 4. 2015, č. stížnosti 29369/10; dále rozsudek ESLP ve věci *Lindon, Otchakovsky-Laurens a July proti Francii* ze dne 22. 10. 2007, č. stížnosti č. 21279/02 a 36448/02.

³³ K tomu viz HUSSEINI – KOPA, c. d., marg. č. 149; dále MOLEK, P. *Právo na spravedlivý proces*. Praha 2012, str. 173, kde mj. odkazuje na usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2000, sp. zn. III. ÚS 26/2000, v němž Ústavní soud vyslovil, že „důvodné pochybnosti o soudcově nestrannosti jsou kategorií objektivní povahy“. Podjatost soudce není dána pouze skutečností, že v minulosti rozhodoval podobné případy určitým způsobem, nebo že již rozhodoval v jiných věcech týkajících se stejné osoby, vyjma případu, kde by soudce, který o věci rozhodoval u nižší instance, měl rozhodovat také v řízení oprávněném. K tomu viz usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 3. 2003, č. j. Nao 2/2003-18.

³⁴ Rozsudek ESLP ve věci *Kyprianou proti Kypru* ze dne 15. 12. 2007, č. stížnosti 73797/01. V posuzovaném případě byly naplněny důvodné pochybnosti o nestrannosti soudu, jež zavádají předpoklady pro aplikaci subjektivního testu nestrannosti. Soudci se v odůvodnění rozhodnutí vyjadřovali osobně, uváděli, že byli „hluboce uraženi“ a že jejich autorita byla ohrožena, což naznačuje, že jejich rozhodování bylo silně ovlivněno emocemi a osobním vnímáním situace, místo aby byli schopni jednat nezaujatě.

³⁵ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2016, sp. zn. I. ÚS 1965/15.

³⁶ MOLEK, c. d., str. 173.

³⁷ HUSSEINI – KOPA, c. d., marg. č. 150.

anglické rčení „*justice must not only be done, it must also be seen to be done*“.³⁸ I pouhé „*vnější zdání*“ proto může být z hlediska posouzení nestrannosti soudce právně významné.³⁹ V takovém případě proto soudce nesplní požadavky objektivní nestrannosti, i když vůči některému z účastníků řízení neprojevil osobní averzi. Pokud totiž jeho dřívější jednání mohlo v očích třetích osob důvodně vyvolat pochybnosti o jeho nestrannosti, nelze jej za nestranného považovat.⁴⁰

Oproti subjektivnímu testu nestrannosti se v případě objektivního testu uplatní opačná zásada, kdy odůvodněná námitka objektivní nestrannosti zakládá vyvratitelnou domněnku o podjatosti soudce, která následně musí být ze strany veřejné moci vyvrácena.⁴¹ Konkrétní pochybnosti některého z účastníků řízení o nestrannosti soudce jsou tak rozhodné, jsou-li objektivně ospravedlněné, tudíž existují-li „*legitimní důvody svědčící o nedostatku nestrannosti soudce, (kdy) je nutno vycházet přitom z konkrétních okolností případu*“.⁴² Tento přístup zaujímá rovněž ESLP, který zdůrazňuje, že soudce by měl být vyloučen z rozhodování, pokud existují legitimní důvody k pochybnostem o jeho nestrannosti. Tyto pochybnosti musejí být objektivně podložené, neboť na nich závisí důvěra soudní moci v demokratické společnosti, zejména z pohledu účastníků řízení.⁴³ Jak však uvádí Nemeškalová Rosinová, tak přestože ESLP a Ústavní soud představují racionální předpoklady uplatnění objektivního testu nestrannosti, tak v souhrnu jim lze vytýkat jejich přílišnou obecnost a neurčitost. Judikatura těchto soudů je dle ní kazuistická, neboť nenabízí jednotný pohled na vymezení neurčitých pojmů, jakými jsou „*legitimní důvody*“ či „*objektivní pochybnosti*“. Autorka se proto zaměřuje na bližší specifikaci objektivního testu nestrannosti, který by představoval obecné vodítko pro soudní rozhodování.⁴⁴ V tomto ohledu se zabývá především důvody podjatosti spočívajícími v posouzení poměru (a jeho intenzity) soudce k předmětu řízení, účastníkům a jejich zástupcům (zejm. vazby rodinné, přátelské, profesní aj.).⁴⁵ Oproti uvedeným důvodům je

však nutné věnovat pozornost i specifickému důvodu podjatosti, a to předsudkům, které vyžadují odlišný přístup než důvody uvedené shora. Předsudky nemusí být totiž přímo vázány na konkrétní vztahy, ale přesto mohou ovlivnit nestrannost rozhodování soudce v širším smyslu, a to rovněž k případům *in futuro*. Předsudky totiž vyplývají z určitých vědomých či nevědomých postojů a mohou ohrozit nestrannost rozhodování i v situacích, kde tradiční důvody podjatosti nelze identifikovat (tj. nelze snadno odhalit běžným způsobem skrze dotaz na vztah soudce k účastníkům řízení či předmětu věci), nýbrž je nutné sledovat širší kontext rozhodovací činnosti daného soudce. Současně však nelze předsudky vnímat izolovaně, neboť mohou být v dynamické interakci s dalšími faktory vedoucími k podjatosti. Předsudky totiž mohou i prohlubovat již existující vztahy mezi soudcem a účastníky řízení, a tím zvyšovat intenzitu pochybností o jeho nestrannosti. Například pokud soudce sdílí předsudky vůči určité skupině osob, může to ovlivnit nejen jeho rozhodování ve vztahu k této skupině, ale i jeho vnímání vlastních vazeb k účastníkům řízení. Jinými slovy, předsudky mohou zesilovat jiné důvody podjatosti, a proto je nezbytné je zahrnout do celkové analýzy nestrannosti soudce. V tomto ohledu se proto ukazuje potřeba systematictějšího přístupu k testování předsudků v soudní praxi. Zatímco tradiční důvody podjatosti umožňují určit relativně jasné hranice nestrannosti, předsudky vyžadují sofistikovanější metody zkoumání, například prostřednictvím analýzy vzorců rozhodování či využití mechanismů pro identifikaci implicitních předsudků v rozhodovacím procesu.⁴⁶

Předsudky jako důvod vyloučení soudce z projednání věci

ESLP pojem nestrannosti vymezuje jako absenci předsudku nebo předpojatosti.⁴⁷ Předsudek definuje Allport jako „*antipatii, která vychází z chybné a strnulé generalizace*“.⁴⁸ Dle odborné literatury jej lze chápat jako předem

³⁸ Rozsudek ESLP ve věci *Delcourt proti Belgii* ze dne 17. 1. 1970, č. stížnosti 2689/65.

³⁹ Rozsudek ESLP ve věci *Ferrantelli a Santangelo proti Itálii* ze dne 7. 8. 1996, č. stížnosti 9874/92.

⁴⁰ MOLEK, c. d., str. 174 ve spojení s rozhodnutím Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2018, č. j. 16 Kss 1/2018–207.

⁴¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2017, sp. zn. II. ÚS 2395/17; rozsudek ESLP ve věci *Salov proti Ukrajině* ze dne 6. 9. 2005, č. stížnosti 65518/01.

⁴² Usnesení Ústavního soudu ze dne 7. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 3859/16.

⁴³ Srov. rozsudek ESLP ve věci *Piersack proti Belgii* ze dne 1. 10. 1982, č. stížnosti 8692/79, § 30 a rozsudek ESLP ve věci *Wettstein proti Švýcarsku* ze dne 21. 12. 2000, č. stížnosti 33958/96, § 42–44.

⁴⁴ NEMEŠKALOVÁ ROSINOVÁ, A. Objektivní test nestrannosti v případech vztahu soudce k účastníkům řízení a jejich zástupcům. *Jurisprudence*, 2017, roč. 26, č. 6, str. 34.

⁴⁵ Tamtéž, s. 39.

⁴⁶ Takovým mechanismem může být využití implicitních asociačních testů aj.

⁴⁷ HUSSEINI – KOPA, c. d., marg. č. 146.

⁴⁸ ALLPORT, G. W. *O povaze předsudků*. Praha 2004, str. 41.

zformovaný postoj vůči určité skupině obyvatel či jednotlivci, který je příslušníkem této skupiny. Je založen na obecných či stereotypních představách a nelze jej racionálně zdůvodnit.⁴⁹

Dle Allporta prvotním předpokladem pro vznik předsudku je existence rozdílných sociálních skupin. Lidé se totiž přirozeně sdružují v homogenních skupinách, které pojí určité pouto (např. národnost, etnický původ, profese), a mají tak tendenci separovat se od skupiny jiné. Tím dochází k jejich vymezování se na „my“ (vnitřní skupina) oproti „oni“ (vnější skupina).⁵⁰ Tato separace může vést k omezení komunikace mezi skupinami, zveličování rozdílů a vzájemným střetům zájmů.⁵¹ Dalším klíčovým předpokladem pro vznik předsudků je proces kategorizace, což je myšlenkový proces, kdy člověk klasifikuje určitou skutečnost a zařazuje ji do jemu známé kategorie, čímž dochází k jistému prvotnímu třídění vnějších vjemů. Na základě takového zařazení vjemu do známé škatulky poté určitým způsobem jednáme. Kategorizace tak pomáhá rychle se přizpůsobovat aktuálním vnějším podnětům a světu kolem nás, čímž usnadňuje lidskému vnímání efektivně zpracovat velké množství informací. Jak konstatuje Allport, tak „tomuto procesu se asi nemůžeme vyhnout. Závisí na něm uspořádaný život“.⁵² Dle něj je východiskem pro další myšlenkové operace vedoucím k předčasnému lidského úsudku, přičemž kategorizace nemusí spočívat pouze na racionálním základu (např. je pravděpodobné, že Francouz bude umět lépe francouzsky než Němec), nýbrž i na základu iracionálním, který vychází z mylné, zobecněné představy a nedostatku faktů (např. představa, že introvertní osoby se vždy vyhýbají sociálním interakcím).⁵³ Tím dochází ke vzniku stereotypů, tudíž takových generalizovaných, předpokládaných či smyšlených představ o jednotlivcích na základě jejich příslušnosti ke konkrétní sociální skupině. Ve výsledku tak členové jednotlivých sociálních skupin „nejsou vnímáni jako jednotlivci, ale prostřednictvím stereotypizujícího nahlížení“.⁵⁴ Stereotypem tak může být obecná představa, že

ženy jsou obecně citlivější než muži. Dle Adorna stereotypy „pomáhají organizovat to, co se neinformovanému může jevit jako chaotické: čím méně je člověk schopen skutečného kognitivního procesu, tím zarputileji se drží určitých vzorců, protože víra v ně mu ušetří námahu skutečně se zabývat danou otázkou“.⁵⁵ To mj. potvrzuje i Tajfel, dle něhož stereotypy vnášejí jednoduchost a řád tam, kde je složitost a téměř náhodná variabilita. Nevedou však jen k jednoduchému třídění existujících rozdílů, ale často tyto rozdíly uměle vytvářejí nebo je výrazně zosťují.⁵⁶ Předsudek pak narozdíl od stereotypu představuje již hodnotící postoj vůči jednotlivcům na základě jejich příslušnosti k dané skupině.⁵⁷ Dle Allporta jde o „odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině“.⁵⁸ V kontextu uvedeného příkladu by předsudkem bylo automatické považování všech žen za příliš emocionálně nestabilní, bez ohledu na jejich individuální schopnosti a vlastnosti.

Podle § 80 odst. 2 písm. e) zákona o soudech a soudcích musí soudce v zájmu záruk nezávislosti a nestrannosti výkonu soudcovské funkce „vystupovat nezaujatě a ke stranám nebo účastníkům řízení přistupovat bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků“. Tento výčet je tak definován demonstrativně a nebylo by tak překvapující, pokud by pod tyto bylo možno podřadit některý z důvodů (např. státní příslušnost) v souladu s čl. 3 odst. 1 Listiny. Zákon tak na soudce klade přísné nároky na zajištění maximální míry objektivity a nestrannosti soudního rozhodování. Rozhodování v souladu s předsudkem soudce by mohlo mít negativní vliv na vedení řízení a samotný výsledek sporu a došlo by tak k popření práva na spravedlivý proces. Zákon tedy jasně zdůrazňuje, že soudce musí k účastníkům řízení přistupovat na základě objektivního posouzení konkrétního případu. Tento princip zaručuje, že rozhodování bude vycházet z faktů a důkazů, nikoli z předem stanoveného hodnotícího postoje vůči

⁴⁹ BROWN, R. *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford 1995, str. 6–7. Jiná definice předsudku chápe jako neopodstatněný, předem vytvořený úsudek o jednotlivci či skupině, který může být jak pozitivní, tak negativní, který vede k odpovídajícímu jednání. K tomu viz TAJFEL, H. *Human groups and social categories*. Cambridge 1981, str. 131.

⁵⁰ K tomu viz TAJFEL, c. d., str. 254.

⁵¹ ALLPORT, c. d., str. 50.

⁵² Tamtéž, str. 51.

⁵³ Tamtéž, str. 53.

⁵⁴ ČENĚK, J. – SMOLÍK, J. – VYKOUKALOVÁ, Z. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly: základní pojmy interkulturní psychologie, kolektivní identita, předsudky a stereotypy, etnicita a etnické konflikty*. Praha 2016, str. 201.

⁵⁵ ADORNO, T. W. – FRENKEL-BRUNSWIK, E. – LEVINSON, D. J. – SANFORD, R. N. *The Authoritarian Personality*. New York 1950, str. 665.

⁵⁶ TAJFEL, c. d., str. 132.

⁵⁷ Viz HEYNES, N. *Základy sociální psychologie*. Praha 1998, str. 121.

⁵⁸ ALLPORT, c. d., str. 39.

určitým účastníkům jen pro jejich členství v konkrétní sociální skupině. Přítomnost předsudku je poté testována dvojím způsobem, a to právě shora uvedeným testem subjektivní a objektivní nestrannosti.

Předsudky soudců v rozhodovací činnosti: analýza aplikace subjektivního testu nestrannosti v judikatuře českých soudů

Samotná aplikace subjektivního testu nestrannosti soudce v rozhodovací praxi ESLP je vzácná, tím spíše pak v rozhodování českých soudů.⁵⁹ V praxi je velmi obtížné subjektivním testem nestrannosti prokázat existenci osobní podjatosti soudce a soudy tak dávají přednost posouzení situace z objektivního hlediska.⁶⁰ Pokud je subjektivní test nestrannosti aplikován, tak především k posouzení jiných než předsudečných důvodů soudce dle § 80 odst. 2 písm. e) zákona o soudech a soudcích. To se týká především posouzení poměru soudce k účastníkům řízení či jejich zástupcům, kdy z jednání těchto soudců jsou patrné zřejmé důvody jejich podjatosti. V tomto ohledu je možno odkázat na případy, kdy není žádné pochybnosti o existenci vnitřního psychického vztahu soudce k účastníkům řízení. To je patrné z případů, kdy soudce sám tento subjektivní pocit vyjádří, a tudíž existuje „*přímá spojitost osobní předpojatosti soudce vůči jedné ze stran*“.⁶¹ ESLP v tomto ohledu konstatoval, že kupříkladu i již samotná osobní nevráživost je pak dostatečným důvodem k vyloučení onoho soudce.⁶² Takovým případem bezpochyby je i vyloučení předsedy trestního senátu Okresního soudu v Teplicích, jenž vůči účastníkům řízení podal trestní oznámení pro podezření ze spáchání trestného činu křivého obvinění na adresu předsedy senátu a sám následně deklaroval, že „*subjektivně cítí nemožnost trestní věc nestranně rozhodnout*“.⁶³ K tomu je však nutné dodat, že samotná skutečnost, že soudce vedl s účastníkem řízení jiný spor ve vlastní věci,

příčemž v nynějším řízení má rozhodovat v jiné věci týkající se daného účastníka, není samo o sobě předpokladem pro zpochybnění subjektivní nestrannosti soudce.⁶⁴ Avšak jsou-li zde další relevantní okolnosti vzbuzující pochybnost o nestranném poměru soudce k účastníkům řízení, lze takové okolnosti považovat za dostatečně relevantní pro aplikaci subjektivního testu nestrannosti (nemusí tak být přistoupeno k posouzení z hlediska objektivního testu). Takovou okolností je dle Nejvyššího správního soudu mimo jiné způsob chování a vystupování soudce, jakož i vyjádření a stanoviska soudce v jím vedeném sporu proti těmto účastníkovi, který vystupuje i v jiném sporu, o němž soudce rozhoduje. Pokud tedy daný soudce „*vedl vlastní spor s účastníkem řízení o otázce, která pro něj není ‚běžná‘, nýbrž osobní až intimní, a tudíž velmi citlivá, principiální či hodnotová, a vystupuje [v nynějším] sporu velmi aktivně a postoje druhého účastníka vůči sobě vnímá diskriminačně, vzniká důvod pochybovat o jeho nepodjatosti při projednávání a rozhodování věci*“.⁶⁵ V této souvislosti tak lze porušení testu subjektivní nestrannosti vyvodit z chování soudce během řízení, pokud jeho jednání naznačuje osobní zaujatost vůči předmětu sporu nebo jeho účastníkům. Typickým příkladem jsou nevhodné poznámky či jiné projevy svědčící o negativním, či naopak nadměrně pozitivním vztahu k některé straně sporu nebo k věci samotné, a dále např. případ, kdy soudce záměrně odstraní přílohy předložené jednou ze stran dokládající závěr o podjatosti soudce. Tyto skutečnosti dovodil Nejvyšší správní soud v případě soudkyně, která jednala zaujatě vůči jednomu z účastníků řízení, a to z důvodu osobní animozity a předsudků dle § 80 odst. 2 písm. e) zákona o soudech a soudcích.⁶⁶

Dalším případem, v němž právě předsudek soudce je rozhodným důvodem pro vyslovení závěru, že tento nemůže být v jím posuzovaných případech, o nichž bude v budoucnu rozhodovat, nepodjatý, je případ soudce Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočky v Liberci. Jeho aktivita vzbuzující pochybnost

⁵⁹ KMEC, J. Kapitola XVI Právo na spravedlivý proces (čl. 6 EÚLP). In: KMEC, J. – KOSAŘ, D. – KRATOCHVÍL, J. a kol. *Evropská úmluva o lidských právech*. Praha 2012, str. 674.

⁶⁰ Rozsudek ESLP ve věci *Tocono and Profesorii Prometeiști proti Moldavsku* ze dne 26. 6. 2007, č. stížnosti 32263/03.

⁶¹ HUSSEINI – KOPA, c. d., marg. č. 149.

⁶² Rozsudek ESLP ve věci *Rustavi 2 Broadcasting Company Ltd a ostatní proti Gruzii* ze dne 18. 7. 2019, č. stížnosti 16812/17, § 359.

⁶³ K tomu viz nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2016, sp. zn. I. ÚS 1965/15.

⁶⁴ K tomu např. usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 11. 2022, č. j. Nao 161/2022-55.

⁶⁵ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 2. 2021, č. j. Nao 173/2020-119, bod 51.

⁶⁶ Tamtéž, bod 44, bod 61 a 65. Z uvedeného rozhodnutí plyne, že soudkyně (vystupující jako žalobkyně) vůči žalované ve věci týkající se úhrady zdravotních služeb nehrázených z veřejného zdravotního pojištění vyjadřovala názor, že ji žalovaná diskriminuje pro její svetonázor, a přiznala, že je pro ni i téma domácích porodů velice citlivé. V současném řízení pak vystupuje soudkyně ve věci týkající se žalované, kdy předmětem sporu je rovněž úhrada zdravotních služeb nehrázených z veřejného zdravotního pojištění. O tom, že je soudkyně podjatá vůči žalované pohledem aplikace testu subjektivní nestrannosti, rovněž svědčí i její chování v předmětném řízení, když odstranila ze spisu přílohy doložené žalovanou dokládající závěry o její podjatosti. Z hlediska porušení objektivního testu nestrannosti se při posuzování obdobné věci zabýval Nejvyšší správní soud v rámci svého rozhodnutí ze dne 17. 10. 2019, č. j. Nao 169/2019-67.

o jeho nepodjatosti v daném případě nesouvisí s vlastním vedením soudního řízení, ale s projevy soudce v osobním životě, a to konkrétně s jeho činností na internetu, čímž porušil § 80 odst. 1 a 2 písm. b) zákona o soudech a soudcích. Tento soudce publikoval na veřejně dostupné internetové stránce tři satirické články, v nichž se vyjadřuje nekorektně a neuměřeně vůči běžencům a krizi s tím spojené. „Z obsahu článků jsou patrné nepřímé hodnotící postoje těchto osob, což může navozovat otázku, zda by v případech, kdy by rozhodoval o jejich právech, rozhodoval nestranně“.⁶⁷ Soud se ztotožnil s touto argumentací kárného navrhovatele, kdy nelze vnímat postavení soudce srovnatelně s běžným občanem. Činnosti soudce v osobním i veřejném životě jsou značně limitovány zásadami profesní etiky plynoucí ze zákona o soudech a soudcích. Takové omezení se vztahuje rovněž na svobodu slova a projevu garantovanou čl. 17 odst. 1 Listiny a čl. 10 odst. 1 EÚLP, což výslovně deklaruje druhý odstavec čl. 10 EÚLP.⁶⁸ Z judikatury ESLP plyne, že takové omezení se rovněž vztahuje na projevy pracující se zřetelnou nadsázkou či satirou.⁶⁹ Rovněž Ústavní soud zdůrazňuje, že postavení soudce jako přímého vykonavatele jedné z mocí státu vyžaduje mimořádnou opatrnost při veřejných projevech, protože jeho vyjádření jsou veřejností vnímána citlivěji než u jiných osob. Publikování satirických textů s politickým podtextem může mít ve společnosti silnější dopad, což ohrožuje důvěru v nestrannost justice. Soudce tak nese odpovědnost za zachování důvěryhodnosti soudní moci, a to i za cenu jistých omezení svých práv, která odpovídají jeho výjimečnému postavení. Navíc za situace, kdy soudcem publikované články nesou znaky vulgarity a samoučelných sexuálních či násilných narážek, je takové jednání soudce, byť míněno satirickým dojmem, nepřijatelné.⁷⁰ To však neznamená, že by bylo absolutně zamezeno právo soudců svobodně se vyjadřovat uměleckými prostředky za použití satiry, avšak platí, že vždy musí soudce při takových projevech respektovat zásadu soudcovské zdrženlivosti plynoucí z výše uvedeného omezení.⁷¹

Ústavní soud aplikoval subjektivní test nestrannosti i na posouzení případu namítané podjatosti asistenta soudce Ústavního soudu. Asistent soudce se v posuzovaném případě podílel na přípravě rozhodnutí v plenární věci týkající se zrušení části zákonů omezující účastnictví ekologických spolků ve vybraných správních řízeních.⁷² Důvodem namítané podjatosti mj. bylo, že tento se v minulosti na sociální síti Facebook vůči ekologickému spolku Děti Země vyjadřoval negativně. To může vzbudit důvodné pochybnosti o tom, zda rozhodnutí ve věci bude zcela oproštěno od jakéhokoliv předsudku plynoucího z jeho světonázoru. Takové obavy jsou zvláště relevantní, pokud jde o přípravu podkladů pro rozhodovací činnost, která může, byť nepřímou, ovlivnit pohled soudce na meritum věci. Ústavní soud v tomto ohledu zdůraznil, že v řízení před Ústavním soudem jedná za soud na svou odpovědnost toliko soudce, přičemž asistent soudce je oprávněn činit navenek procesní úkony vyjmenované dle § 41 ZÚS. Jeho pravomoci jsou limitovány na přípravné a podpůrné činnosti, které vykonává na základě pověření soudce. Za návrh rozhodnutí ve věci samé odpovídá soudce zpravodaj, přičemž zákon ani interní předpisy nestanovují rozsah spolupráce soudce Ústavního soudu se svými asistenty. To znamená, že zde tak nejsou dány žádné reálné možnosti výkonu vnějšího dohledu nad konzultacemi soudce o tomto návrhu. Ústavní soud navíc dospěl k závěru, že v posuzovaném případě nebylo prokázáno, že by dřívější projevy asistenta soudce zakládaly skutečnou souvislost s projednávanou věcí nebo jejími účastníky. Asistent soudce se subjektivně podjatým necítil a neexistovaly žádné vazby mezi ním a účastníky řízení, které by mohly vést k pochybnostem o jeho nestrannosti. Navíc nebylo doloženo, že by se asistent soudce podílel na přípravě podkladů nebo jiných úkonech v projednávané věci.⁷³ V tomto ohledu tak nebyly naplněny předpoklady uplatnění subjektivního testu nestrannosti, který soud přesto s ohledem na posouzení námítky podjatosti asistenta soudce Ústavního soudu analogicky aplikoval.⁷⁴

⁶⁷ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 6. 2016, č. j. 11 Kss 6/2015-53.

⁶⁸ K tomu viz rozsudek ESLP ve věci *Baka proti Maďarsku* ze dne 23. 6. 2016, č. stížnosti 20261/12, § 164; rozsudek ESLP ve věci *Wille proti Lichtenštejnsku* ze dne 28. 10. 1999, č. stížnosti 28396/95, § 64; dále viz Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2016, sp. zn. I. ÚS 2617/15.

⁶⁹ Rozsudek ESLP ve věci *Handyside proti Spojenému království* ze dne 7. 12. 1976, č. stížnosti 5496/17, § 49.

⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2609/16, bod 30; dále LUBET, S. *Judicial Ethics and Private Lives*. S. 992 [online]. Copyright 1985 by Northwestern University School of Law. [cit. 7. 12. 2024]. Dostupné na <https://www.nyujpp.org/wp-content/uploads/2014/11/Steven-Lubet-Judicial-Ethics-Private-Lives.pdf>.

⁷¹ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 6. 2016, č. j. 11 Kss 6/2015-53.

⁷² Viz náleží Ústavního soudu ze dne 26. 1. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 22/17-2.

⁷³ Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 5. 2020, sp. zn. Pl. ÚS 22/17.

⁷⁴ Viz § 38 odst. 2 spolu s § 36 odst. 1 ZÚS; dále k tomu viz posouzení nezávislosti a nestrannosti asistentů soudců (a vyšších soudních úředníků) dle nálezu Ústavního soudu ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. Pl. ÚS 31/10, bod 42.

Přestože je subjektivní test nestrannosti aplikován spíše výjimečně, hraje významnou roli v ochraně základních principů spravedlivého procesu. Tento test se zaměřuje především na osobní postoje soudce, které mohou ovlivnit jeho rozhodování. Jak lze však demonstrovat na shora uvedených případech, tak aplikace tohoto testu vyvolává několik klíčových otázek. Jednou z nich je, kdy a za jakých okolností by měl být subjektivní test nestrannosti upřednostněn před objektivním testem nestrannosti. Případy soudců Okresního soudu v Teplicích a Krajského soudu v Ústí nad Labem naznačují, že subjektivní test nestrannosti se nejčastěji aplikuje v situacích, kdy soudce jednoznačně projeví zaujatost, a to buď veřejným přiznáním osobní podjatosti, nebo prostřednictvím jeho výroků, které poukazují na předsudečné postoje soudce. Nicméně hranice mezi těmito dvěma testy není vždy jednoznačná. Například publikování satirických článků soudcem vyvolává otázku, zda by takové jednání mělo být hodnoceno pouze na základě jeho dopadu na důvěru veřejnosti v nestrannost soudního rozhodování (objektivní test nestrannosti), nebo zda je třeba zohlednit i osobní postoje soudce a jejich možný vliv na jeho rozhodování (subjektivní test nestrannosti). V tomto konkrétním případě by však podjatost soudce byla potvrzena jak objektivním, tak subjektivním testem nestrannosti. Prokázání podjatosti soudce na základě aplikace subjektivního testu nestrannosti zpravidla znamená, že jeho nestrannost je zpochybněna i z objektivního hlediska. Pokud se totiž prokáže, že soudce není ve svém rozhodování vůči účastníkům řízení nestranný, nemůže zde být pochyby o tom, že takové rozhodnutí v očích třetí osoby (veřejnosti) ztrácí na důvěryhodnosti.

Další otázkou, která vyvstává v souvislosti s aplikací subjektivního testu nestrannosti, je, jakým způsobem by měl být tento test aplikován v případech, kdy soudce svou zaujatost dobrovolně nepřizná, ale existují náznaky, že jeho osobní postoje mohou významně ovlivnit rozhodovací činnost. V těchto situacích se otevírá prostor pro úvahy o vytvoření mechanismů, které by umožnily objektivní identifikaci předsudků, jež by mohly negativně ovlivnit nestrannost soudního rozhodování. Takový systém by mohl zahrnovat například povinnost soudců deklarovat potenciální konflikty zájmů nebo vytvoření procedurálních opatření, která by pomohla včas odhalit

možné předsudky, aniž by soudce musel své zaujaté postoje explicitně přiznat.⁷⁵ Tato opatření by mohla sloužit nejen k ochraně důvěry veřejnosti v nezávislost justice, ale také k zajištění, že rozhodování soudu bude vždy v souladu se zásadami spravedlivého procesu. Otázkou však zůstává, zda by skutečně taková opatření efektivně vedla k prokázání podjatosti soudce, neboť i při zavedení procedurálních mechanismů může být obtížné objektivně vyhodnotit vliv osobních postojů soudce na jeho rozhodovací činnost. Například v situaci, kdy soudce veřejně vyjádří názor na konkrétní právní otázku, ale v průběhu řízení tento názor neodráží ve svém rozhodování, může být z hlediska aplikace testu subjektivní nestrannosti obtížné prokázat, že tento postoj měl vliv na jeho rozhodnutí. I když tak procedurální opatření mohou identifikovat možné konflikty zájmů, samotný vliv subjektivních postojů na rozhodování může zůstat neprokázaný.

Samostatná otázka nastává v případech, kdy do rozhodovacího procesu zasahují osoby, které nejsou přímo soudci, ale jejich činnost může mít nepřímý vliv na výsledek řízení. Příklad asistenta soudce Ústavního soudu ukazuje, že uplatnění subjektivního testu nestrannosti může být relevantní i u těchto osob. I když nebyla prokázána spojitost mezi projevy asistenta soudce a posuzovaným případem, otázka nepřímého vlivu na rozhodování zůstává stále aktuální. Je otázkou, zda by nebylo vhodné vytvořit jasnější a transparentnější pravidla pro činnost asistentů soudců (či vyšších soudních úředníků), která by pomohla eliminovat i zdánlivé pochybnosti o jejich vlivu na nestrannost a důvěryhodnost rozhodování.

Analýza aplikace objektivního testu nestrannosti z důvodu předsudku v rozhodovací činnosti českých soudů

Jak plyne z rozhodovací činnosti Ústavního soudu, tak při posuzování nestrannosti soudce nelze vycházet pouze ze subjektivního hlediska. Ve většině případů, pokud nejsou dány jednoznačné okolnosti hovořící o opaku, nelze zjistit vnitřní psychický vztah soudce k projednávané věci. Dostatečnou zárukou nestrannosti tak poté představuje objektivní hledisko, kdy je nutné přihlídnout k jevové stránce věci. To znamená, že za rozhodné

⁷⁵ Taková opatření by mohla spočívat ve zřízení nezávislého orgánu (etické komise) pro posouzení a přezkum případné zaujatosti soudců či v pravidelném hodnocení rozhodnutí soudců nezávislými orgány s cílem identifikovat možné vzorce nestrannosti v rozhodovací činnosti apod.

kritérium je považováno zdání nestrannosti pro třetí osoby, „neboť i tento aspekt je důležitý pro zaručení důvěry v soudní rozhodování vůbec“.⁷⁶ Pochybnosti o nestrannosti soudce může vyvolávat také situace, kdy soudce náleží k určité sociální skupině odlišné od skupiny, ke které patří účastník řízení. To může u účastníků řízení vzbudit dojem, že rozhodování soudce bude ovlivněno jeho příslušností k této skupině, a tím i jeho možnými předsudky vůči členům jiné sociální skupiny. Příkladem, kdy u účastníků řízení vzbuzovala příslušnost soudce k sociální skupině pochybnosti o jeho nestrannosti, je i případ, jímž se zabýval Nejvyšší správní soud ve věci pod č. j. Nao 2/2005–299. Námitka podjatosti v uvedeném případě byla odůvodněna tím, že soudci příslušného senátu jsou mužského pohlaví, přičemž žalobce mužům nedůvěřuje a požaduje složení senátu ze soudců ženského pohlaví. V tomto případě subjektivní nestrannost soudců nebyla zpochybněna, když dotčení soudci uvedli, že se necítí být podjatí. Nejvyšší správní soud proto přistoupil k aplikaci objektivního testu nestrannosti. Žalobce v uvedeném případě neprokázal, že existují legitimní důvody k pochybnostem o nestrannosti uvedených soudců. Nedůvěra vůči osobám mužského pohlaví je vlastní toliko žalobci, avšak neoznačil žádné konkrétní okolnosti, které by mohly vyvolat pochybnosti o nestrannosti soudců v dané věci. Subjektivní pocit podjatosti soudce nemůže být důvodem pro vyslovení nedostatku nestrannosti soudce, když zde neexistují žádné relevantní důvody a okolnosti vzbuzující u třetích osob seběmenší pochybnost jejich nestrannosti. Nejvyšší správní soud v tomto ohledu připomněl, že v případě pohlaví se jedná o základní, neměnnou charakteristiku osoby soudce, která je přirozenou součástí každého člověka. Ačkoli pohlaví soudce, jako dále např. jeho věk, sexuální orientace nebo rasová, etnická či národnostní příslušnost, mohou do určité míry ovlivňovat jeho názory, postoje a hodnotovou orientaci, „samy o sobě zpravidla neovlivňují vztah soudce k věci, kterou rozhoduje“.⁷⁷ Tyto charakteristiky by mohly ovlivnit vztah soudce k věci pouze tehdy, pokud by s ní přímo či nepřímo souvisely natolik, že by soudce nebyl schopen dostatečně oddělit své osobní postoje od požadavku nestranného a nezávislého rozhodování. Takový intenzivní vztah pohlaví soudce k projednávané věci však nebyl

prokázán ani v případě, kdy námitku podjatosti vznesla žalobkyně vůči soudkyním ženského pohlaví. Ze strany žalobkyně naopak bylo v daném případě obecně konstatováno, „že obsazení soudu by prospěl i mužský prvek“.⁷⁸ V této souvislosti však soud připomenul, že o obsazení soudu nerozhoduje žalobkyně, nýbrž to je určeno rozvrhem práce.

Z hlediska objektivní nestrannosti soudců byla Nejvyšším správním soudem posuzována rovněž vznesená námitka podjatosti pro zdravotní stav soudců. Tuto vznesla navrhovatelka ve věci zrušení opatření povahy k ochraně obyvatelstva před dalším rozšířením onemocnění covidem-19, kdy si nepřála, aby věc rozhodovali soudci, kteří se plně podrobili očkování proti covidu-19. Navrhovatelka námitku podjatosti nespécifikovala o konkrétní soudce, které považuje za podjaté, ale pouze uvedla, že v České republice bylo proti tomuto onemocnění očkováno přes 6 000 000 osob, a tudíž mohou mezi nimi být i soudci Nejvyššího správního soudu. Tito soudci, jelikož dle navrhovatelky podleli tvrzením v očkovací kampani, mohou mít problém rozhodnout o návrhu navrhovatelky nestranně. Nejvyšší správní soud v této souvislosti připomněl, že epidemií onemocnění covidem-19 je zasažen každý člověk, a to včetně soudců. Takové dotčení, které zahrnuje i individuální rozhodnutí každé osoby o očkování proti této nemoci, nelze samo o sobě považovat za vztah k věci, jenž by mohl vyvolat pochybnosti o nestrannosti rozhodujícího soudce. Navrhovatelka nepředložila konkrétní důvody, které by nasvědčovaly podjatosti soudců na základě jejich očkování či neočkování proti dané nemoci. Obecná skutečnost, zda soudce očkování podstoupil, nemůže být považována za vztah k věci ve smyslu § 8 odst. 1 s. ř. s. Takto široká interpretace „vztahu k věci“ by vedla k tomu, že by o návrhu nemohl rozhodnout žádný soudce, neboť takto by bylo „zcela shodně možno pochybovat i o podjatosti soudců, kteří očkování nepodstoupili“.⁷⁹ Nejvyšší správní soud proto uzavřel, že námitka podjatosti není důvodná.

Odlišnou skupinou případů poté je, pokud účastník řízení vznesla námitku podjatosti pro důvodné pochybnosti o nestranném rozhodnutí soudce z důvodu zdravotního stavu účastníka řízení. V Nejvyšším správním soudem posuzované věci pod č. j. Nao 144/2024-76 se tento soud zabýval stěžovatelem vznesenou

⁷⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/05-2.

⁷⁷ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 10. 2. 2005, č. j. Nao 2/2005-299.

⁷⁸ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 11. 2007, č. j. Nao 79/2007-3.

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 11. 2021, č. j. Nao 244/2021-60.

námítkou podjatosti, kterou odůvodnil mimo jiné tím, že soudkyně vůči němu zaujala šikanózní a diskriminační přístup, když tomuto neumožnila prodloužit lhůtu pro vyplnění prohlášení o majetkových a osobních poměrech pro účely zaplacení soudního poplatku, a to z důvodu jeho nemoci. Soud v postupu soudkyně neshledal nic problematického, kdy uvedl, že „stěžovatel sice byl v době podání žádosti v pracovní neschopnosti, nicméně to mu samo o sobě nijak nebrání, aby daný formulář vyplnil a své majetkové a osobní poměry řádně doložil“.⁸⁰ Stěžovatel nijak neprokázal rozumné důvody, pro něž by nebyl schopen v soudem stanové lhůtě řádně vyplněné prohlášení předložit. Dotčená soudkyně ve věci nejednala vůči stěžovateli diskriminačně, když tento byl právně zastoupen, a spravedlivě posoudila, že po něm jako po právním profesionálově lze požadovat zaslání vyplněného formuláře ve lhůtě 10 dnů. V dané věci tedy nebyly zjištěny žádné skutečnosti, které by objektivně nasvědčovaly pochybnostem o nestrannosti soudkyně, a námitka podjatosti tak nebyla shledána důvodnou.

Z důvodu státní příslušnosti účastníka řízení byla vznesena námitka podjatosti ve věci vedené u Krajského soudu v Hradci Králové pod sp. zn. 32 Az 32/2008. Žalobkyně odůvodnila námitku podjatosti tím, že soudkyně krajského soudu v žádostech o azyl jiných státních příslušníků Kazachstánu v minulosti vždy jejich žalobu zamítla. V této souvislosti Nejvyšší správní soud jako soud příslušný k rozhodnutí o námitce podjatosti vyslovil, že „důvodem k vyloučení soudce nejsou okolnosti, které spočívají v postupu soudce v řízení o projednávané věci nebo v jeho rozhodování v jiných věcech“.⁸¹ Navíc zdůraznil, že žalobkyně ve věci nijak neprokázala, že by poměr soudkyně k věci či účastníkům řízení mohl odůvodňovat pochybnost o její nestrannosti. Námitku podjatosti pro státní příslušnost vznesl žalobce rovněž ve věci vedené u Krajského soudu v Plzni ve věci vedené pod sp. zn. 60 Az 19/2018. V této věci žalobce mimo jiné uvedl, že soudkyně daného soudu „je zaujatá a všechny věci Ukrajinců, jeho krajanů, zamítla“.⁸² V této souvislosti však soudkyně uvedeného soudu připomněla znění § 8 odst. 5 s. ř. s., kdy námitka podjatosti musí být uplatněna do jednoho týdne ode dne, kdy se o podjatosti dozvěděl. Jelikož však nebyla

námitka podjatosti uplatněna včas, soud k ní nepřihlížel a nezabýval se tak ani její důvodností.

Další namítanou skupinou případů, kdy byla vznesena námitka podjatosti soudce, je z důvodu, že soudce v minulosti byl členem KSČ. Takové námitky vztahující se k politické příslušnosti mohou být podřaditelné pod demonstrativní výčet důvodů podle § 80 odst. 2 písm. e) zákona o soudech a soudcích jakožto důvody spočívající v „jiném předsudku“. Důvodnost těchto námitek se však vždy posuzuje ve vztahu ke konkrétní věci, a to s ohledem na to, zda minulost soudce skutečně ovlivňuje jeho schopnost nestranně o této rozhodovat. To mimo jiné akcentuje Ústavní soud, dle něhož samotné členství v KSČ není skutečností, která by automaticky vylučovala soudce z projednávání a rozhodování věci. Nezávislost a nestrannost soudce, včetně posouzení jeho dřívějšího členství v KSČ, je nutné hodnotit individuálně s ohledem na specifické okolnosti konkrétního případu. Účastník řízení proto musí v souvislosti s každým soudcem, jehož podjatost namítá, předložit konkrétní skutečnosti, které by odůvodňovaly vyloučení soudce z projednávání dané věci. Ústavní soud však připustil, že členství soudce v KSČ může souviset s jeho způsobem rozhodování, tudíž i samotným výkladem a aplikací práva typického pro komunistickou ideologii (nadměrný formalismus, jednoduchý kognitivistický model interpretace práva apod.).⁸³ Hodnotový systém a přístup soudce k právu ovlivňují jeho rozhodování, a proto je při posuzování jeho nestrannosti nutné zohlednit i riziko ideové kontinuity. Ústavní soud zdůrazňuje zohlednění jevové stránky, kdy i pouhá percepce veřejnosti, že hodnotový systém soudce není v souladu s hodnotami moderního demokratického právního státu, může podkopat důvěru ve spravedlnost rozhodování. Takový vliv na nestrannost nelze presumovat univerzálně, ale je třeba jej zkoumat případ od případu s ohledem na konkrétní okolnosti (tj. se zohledněním poměru k projednávané věci a účastníkům řízení).⁸⁴

Namítanou podjatostí soudkyň pro jejich bývalé členství v KSČ se zabýval Nejvyšší soud ve věci vedené pod sp. zn. 4 Nd 231/2011. V této souvislosti Nejvyšší soud připomněl shora uvedené závěry deklarované Ústavním soudem, kdy žalobce musí ohledně každého

⁸⁰ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 9. 2024, č. j. Nao 144/2024-76.

⁸¹ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 28. 5. 2009, č. j. Nao 20/2009-32.

⁸² Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 28. 2. 2019, č. j. 60 Az 19/2018-109.

⁸³ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2010, č. j. I. ÚS 517/10.

⁸⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2010, č. j. I. ÚS 517/10, bod 39; usnesení Ústavního soudu ze dne 27. 10. 2009, sp. zn. III. ÚS 2336/08.

soudce, jehož podjatost namítá, uvést konkrétní skutečnosti, pro něž má za to, že je tento z projednávané věci vyloučen. Nelze stavět námitku podjatosti na obecném tvrzení bývalé příslušnosti soudce ke komunistické straně. Extenzivní výklad § 14 odst. 1 o. s. ř., na němž žalobce staví svou argumentaci, by v praxi mohl vést k nemožnosti projednávat spory související s politickými, ekonomickými či jinými společenskými otázkami spojenými s komunistickým obdobím. „*Určitou podjatost by totiž v takových případech bylo možné vytknout prakticky všem soudcům, kteří před rokem 1989 zaujímalí k poměrům za minulého režimu vyhraněná stanoviska, ať již pozitivní nebo negativní.*“⁸⁵ Žalobce v daném případě žádným relevantním způsobem neprokázal, že by zde byl důvod pochybovat o nestrannosti dotčených soudkyň. Obdobně takové okolnosti nebyly prokázány ani v případě posuzované námitky podjatosti Nejvyšším správním soudem, který shrnul, „*že zpochybňování nezávislosti a nestrannosti rozhodování soudců jako jevu, který se u soudní moci předpokládá, musí při posuzování podjatosti jednotlivých soudců vycházet z reálného podkladu vyvěrajícího z okolností projednávané věci.*“⁸⁶ To znamená, že musí být dány takové specifické okolnosti takové povahy a intenzity, z nichž je objektivně patrné, že soudce nebude schopen či nebude moci nestranně rozhodnout.⁸⁷

V návaznosti na shora uvedené vzniká otázka, zda by byla důvodně vznesena námitka podjatosti vůči soudci z důvodu bývalé příslušnosti ke komunistické straně v případě restituční věci. Odpověď na tuto otázku předkládá Ústavní soud, který se namítané podjatosti soudců z důvodu bývalého členství v KSČ zabýval ve věci vedené pod sp. zn. IV. ÚS 682/09. Ústavní soud zastává názor, že samotné dřívější členství osoby v KSČ není automatickým důvodem k vyslovení závěru, že by tato osoba nebyla schopna nestranně rozhodovat o restitučních případech, když k této navíc nepředložil žádné relevantní důkazy prokazující, že by soudce ve věci nejednal nestranně.⁸⁸

Bývalé členství soudce v KSČ může v určitých situacích vést k objektivním pochybnostem o jeho nestrannosti, například pokud by měl rozhodovat o zpřístupnění informací o členství jiných soudců v KSČ. Soudce by

poskytnutím těchto údajů mohl být potenciálně dotčen, neboť by mohla nastat situace, že i tento bude takto prezentován veřejnosti. Taková situace je v rozporu se zásadou *nemo iudex in causa sua*. Tato problematika se konkrétně projevila v případě Městského soudu v Praze, kdy dva členové senátu sami deklarovali svou podjatost v reakci na námitku stěžovatele. Předsedkyně uvedeného senátu uvedla, že její dřívější působení jako prokurátorky a vazba na KSČ by mohly vyvolat pochybnosti o nestrannosti jejího rozhodování. Předseda soudu proto na základě těchto okolností určil jiný senát složený ze soudců, jejichž věk vylučoval členství v KSČ. Nejvyšší správní soud však následně shledal tento postup předsedy soudu za rozporný s § 8 odst. 3 s. ř. s, neboť nové složení senátu nebylo určeno v souladu s rozvrhem práce (tj. nebyl určen zastupující senát), čímž došlo k porušení procesních pravidel a ústavního imperativu, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.⁸⁹

Posuzování objektivní nestrannosti soudců je složitý proces, který zahrnuje nejen jejich osobní charakteristiky, ale také širší společenský kontext. Vnější faktory mohou totiž vyvolat u veřejnosti pochybnosti o správnosti rozhodnutí, pokud není dostatečně zohledněno, jak tyto faktory ovlivňují vnímání nestrannosti soudce. Přitom však nelze opomenout význam profesních zkušeností a individuálních kvalit soudce, které jsou pro zajištění objektivnosti rozhodování zásadní. Posuzování nestrannosti soudce proto nemůže být redukováno pouze na externí ukazatele, jako je například příslušnost k určité sociální skupině. Na druhou stranu je důležité mít na paměti, že vnímání nestrannosti nelze vždy ani zúžit pouze na individuální charakteristiky soudce. Jak ukazuje příklad věci vedené u Ústavního soudu pod sp. zn. 4 Nd 231/2011, kdy žalobce podal námitku podjatosti proti soudci, který v minulosti vykonával funkci v komunistické straně, tak i v případě, kdy soudce vykazuje absolutní osobní objektivitu, může veřejnost stále mít pochybnosti o jeho schopnosti rozhodovat bez vnějších vlivů. Soud v této věci uznal, že politická minulost soudce může ovlivnit jeho hodnotový systém, nicméně zdůraznil, že samotná skutečnost, že

⁸⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 10. 2011, sp. zn. 4 Nd 231/2011.

⁸⁶ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 1. 2011, č. j. Nao 102/2010-129.

⁸⁷ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 10. 2012, č. j. Nao 72/2012-41; dále viz usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 2. 2011, č. j. Nao 6/2011-208; usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 11. 2012, č. j. Nao 69/2012-54; usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 12. 2011, č. j. Nao 69/2011-41.

⁸⁸ Usnesení Ústavního soudu ze dne 17. 9. 2009, sp. zn. IV. ÚS 682/09.

⁸⁹ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. 11. 2008 č. j. 10 Ca 247/2007-49 ve spojení s rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 8. 7. 2009, sp. zn. 4 As 2/2009.

soudce byl členem KSČ, není automaticky důvodem k jeho vyloučení, pokud nejsou prokázány specifické okolnosti takové povahy a intenzity, které by mohly ovlivnit jeho rozhodování. Tímto způsobem je potvrzeno, že objektivní test nestrannosti musí být aplikován i s přihlédnutím k individuálním okolnostem a nelze jej aplikovat jako univerzální standard bez zohlednění specifik posuzované situace.

Závěr

Tato práce se zabývala aplikací subjektivního a objektivního testu nestrannosti v rozhodovací praxi českých soudů, přičemž svým obsahem se zaměřila na to, jak soudy posuzují námitky podjatosti z důvodu předsudků soudce. Předsudky totiž mohou zásadně ovlivnit rozhodování soudce a narušit jeho nestrannost, přičemž si soudce často nemusí být plně vědom jejich působení. To však přímo ohrožuje základní principy soudní moci, mezi něž patří nestrannost a nezávislost, které tvoří samotnou podstatu spravedlivého soudního řízení. Jak zdůrazňuje Ústavní soud, tak nezávislost a nestrannost soudů jsou neodmyslitelnými atributy pojmu soud. Jde o hodnoty, jež jsou zárukou právní jistoty a rovnosti.⁹⁰ Pozornost byla věnována především pojmu nestrannosti vymezeného jako absence předsudku nebo předpojatosti. V této souvislosti se poté práce zabývala případy, kdy bylo českými soudy posuzováno, zda je soudce v konkrétních případech nestranný a jeho rozhodovací činnost v předmětné věci není ovlivněna předsudky. Analytickému zkoumání byly nejprve podrobeny případy, kdy se soudy zaměřovaly na posouzení vnitřního psychického stavu soudce k předmětné věci, tudíž na samotnou aplikaci subjektivního testu nestrannosti. V této souvislosti je nutné připomenout, že úspěšná aplikace subjektivního testu nestrannosti na posuzovaný případ je spíše záležitostí výjimečnou, neboť bez předchozích okolností plynoucích z vlastního jednání soudce nelze skrze tento test podjatost dostatečně prokázat. Jak vyplynulo z analýzy posuzovaných případů, tak je nutno přihlídnout k vnějším projevům soudce vůči účastníkům řízení či projednávané věci, a to i ve vztahu *in futuro*, kdy z těchto lze jasně usuzovat, že daný soudce v předmětné věci nemůže vystupovat nestranně. Takové zjištění je pak důvodem pro vyslovení závěru o jeho podjatosti a přiřazení jinému soudci (senátu)

v souladu s platným rozvrhem práce příslušného soudu. V krajním případě, jsou-li zde dány takové důvody vyvolávající obavy o zachování důstojnosti soudcovské funkce, jakož i flagrantní ohrožení nestranného a spravedlivého rozhodování soudů, nastupuje v důsledku takového projevu či jiného jednání soudce jeho odpovědnost za kárné provinění (příp. trestní odpovědnost). Pokud účastník řízení namítá nedostatek nestrannosti soudce, protože jej subjektivně jako podjatého vnímá, je v každém případě nutné, aby k této namítané skutečnosti předložil konkrétní a hmatatelné důkazy.

V případě, kdy soudce nevysloví sám ve vztahu k uplatněné námitce podjatosti, že jsou u něj dány takové důvody, pro něž po něm nelze spravedlivě požadovat, aby tento ve věci nestranně rozhodl, je nutné vycházet i ze skutečnosti svědčící o animozitě soudce k předmětu sporu či účastníkům řízení (tj. např. veřejně učiněné projevy soudce či jiné předchozí jednání svědčící o nedostatku jeho nestrannosti v předmětné věci). Otázkou pak zůstává, zda by bylo možné legislativně přijmout určité mechanismy, které by umožnily včasné odhalení potenciální zaujatosti soudce, jež by mohla ovlivnit jeho nestrannost při soudním rozhodování. V této souvislosti se nabízí nejen důslednější rozlišování mezi institutem námitky podjatosti, která slouží k vyloučení soudce z konkrétního řízení při existenci důvodných pochybností o jeho nestrannosti, a kárným řízením, které se zabývá disciplinární odpovědností soudců za jejich profesní pochybení, ale také zamyšlení nad dalšími preventivními mechanismy, jež by pomohly předcházet situacím, kdy předsudky ovlivňují soudní rozhodování. Jedním z těchto mechanismů může být například systematické vzdělávání soudců v oblasti nestranného rozhodování, které by mohlo posílit jejich schopnost reflexe a pomoci jim lépe si uvědomovat vlastní potenciální zaujatost i způsoby její eliminace. To by tak mohlo posílit důvěru veřejnosti v soudní rozhodování a zvýšit celkovou transparentnost soudní moci.

Analyzované případy potvrzují význam subjektivního testu nestrannosti zejména v situacích, kdy jsou osobní postoje soudce zjevné, avšak jeho aplikace vyvolává otázky o hranicích mezi subjektivním a objektivním testem a o situacích, kdy soudce svou podjatost přímo nepřizná. Je však patrné, že bylo-li v řízení prokázáno, že soudce není ve věci subjektivně nestranný, lze jen těžko předvídat,

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 7. 3. 2007, sp. zn. I. ÚS 722/05-2.

že by i v očích třetích osob byla zachována důvěra v jeho objektivní nestrannost.

Pro posouzení nestrannosti soudce (jakož i vznesené námitky podjatosti) je tak rozhodující hledisko objektivní, kdy je „*nutno zkoumat, zda skutečně existují objektivní okolnosti vyvolávající oprávněné pochybnosti o nezáujatosti soudce v konkrétním případě*“.⁹¹ Je tak nutné se ptát, jak by rozumný, nestranný pozorovatel vnímal chování soudce v dané věci. V této souvislosti byly případy, v nichž se soudy častěji zabývaly objektivním testem nestrannosti, rozděleny do tří samostatných okruhů. V prvním případě byly analyzovány případy namítané podjatosti soudce z důvodu jeho členství v určité sociální skupině (tj. mužské či ženské pohlaví, zdravotní stav). V dalším případě pak byla námitka podjatosti vznesena z důvodu členství účastníka řízení k určité sociální skupině (zdravotní stav, státní příslušnost). V tomto ohledu je nutné konstatovat, že účast jednoho z posuzovaných subjektů (soudce/účastník řízení) v protichůdné sociální skupině nutně implikuje účastenství druhého subjektu v jiné sociální skupině. Z důvodu kategorizace a výběru relevantních případů však bylo přistoupeno k odlišení namítané příslušnosti jednotlivých subjektů ke konkrétní sociální skupině. Poslední skupina případů, jíž byla věnována pozornost, se týkala vznesené námitky podjatosti z důvodu tzv. jiného předsudku, a to konkrétně členství v KSČ. U posuzovaných případů došlo ke zjištění, že vznesená námitka podjatosti vůči soudci musí být nejen podána včas, ale i musí být řádně odůvodněna. Nestačí pouhé tvrzení,

že konkrétní soudce není z objektivního hlediska nestranný, ale musí být prokázány jednoznačné okolnosti, které zakládají důvodné pochybnosti o jeho nestrannosti. To znamená prokázat, že příslušnost některého subjektu k určité sociální skupině (soudce či účastníka řízení) významně ovlivňuje nestrannost rozhodování soudce v konkrétním případě, kdy tento by mohl být ve svém rozhodování negativně či naopak pozitivně ovlivněn svými předsudky. Tyto obavy však musí být důvodné.

Rozebírané případy ukazují, že v konkrétních posuzovaných situacích české soudy aplikovaly testy nestrannosti v souladu s požadavky vyplývajícími z judikatury ESLP. Zároveň lze konstatovat, že český právní řád vytváří solidní základ pro zajištění nestrannosti soudní moci. Vzhledem k omezenému počtu analyzovaných rozhodnutí je však nutné zdůraznit, že tyto závěry nelze považovat za univerzálně platné pro celou rozhodovací praxi. Přestože analyzovaná judikatura ukazuje snahu soudů o zajištění nestrannosti, zůstává otázkou, zda se v dostatečné míře zabývají i možným vlivem implicitních předsudků na rozhodovací proces. Z rozhodnutí lze vyčíst důraz na formální testy nestrannosti, avšak méně pozornosti je věnováno hlubší reflexi faktorů, které mohou nestrannost narušit i v případech, kde přímé podjatosti nic nenasvědčuje. Soudci tak nesou zásadní odpovědnost nejen za dodržování zásady nestrannosti, ale také za její aktivní prosazování v každodenním rozhodování, což je nezbytné pro posilování důvěry veřejnosti v soudní systém jako klíčový pilíř demokratického právního státu.

DOI: <https://doi.org/10.71372/JAEV5382>

⁹¹ Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 3. 2016, č. j. Nao 52/2016–104.